

VERWAARDEN

* *introdunctie*

Met dit eigengemaakte werkwoord ‘verwaarden’¹ ontvangen we het Hebreeuwse werkwoord CháTháA (חָטָא) en de daarvan afgeleide Hebreeuwse woorden. In psalm 25:7 en 18 treft u de vertaling van het daarvan afgeleide zelfstandig naamwoord ChàThThàAT (חַטָּאת), in de Statenvertaling ‘zonden’, in eigen vertaling ‘verwaardingen’ en in vs 8 de vertaling van het bijvoegelijk naamwoord ChàThTháA (חָטָא), in de Statenvertaling ‘zondaar’, in de eigen vertaling ‘verwaardende’.

De route met deze Hebreeuwse woorden brengen ons bij de breuken in het samenleven van de mensen met elkaar, met God en met de dieren, maar dezelfde woorden functioneren ook bij het herstellen van deze breuken, zoals in de tabernakel- en tempeldient.

We kijken naar:

- het bereik van de hebreeuwse woorden;
- de verantwoording van onze vertaling;
- de plaats van het Nederlandse woord in de Nederlandse taal;
- de gevolgen voor de woordbetekenis, het taalgebruik en voor de theologie.

* *het bereik van het Hebreeuwse werkwoord en de daarvan afgeleide woorden.*

We beginnen met

het werkwoord.

Voor de Qal worden in de lexica globaal twee omschrijvingen onderscheiden:

1. missen, een fout maken.

In Job 5:24 vertaalt de Statenvertaling aldus:

En gij zult bevinden, dat uw zaad talrijk wezen zal, en gij zult uw woning verzorgen en geen **fout maken**.

Andere vertalingen van dit vers:

ML:und nichts **vermissen**;

JKV.....and shall not **sin** (!).

DM:et tu n'y seras point trompé.

Vg:non **peccabis** (!)

LXX:.....ου μη αρμαρτη / ou mè amartèi (!).

BR:.....und **misset** nichts.

Ch.....

Het is opvallend dat JKV aansluit bij de Vg en de LXX, die met de gebruikelijke algemene woorden voor ‘zondigen’ vertalen, terwijl de anderen hier een concretere woordkeuze preferen. Er is nog een tekst, waarin zich de dezelfde verscheidenheid in vertaling voordoet, zij het niet steeds in dezelfde verdeling:

Spreuken 19:2:

SV: Ook is de ziel zonder wetenschap² niet goed³; en wie met de voeten haastig⁴

1. Bij “het bereik van het Nederlandse woord” wordt nader ingegaan op de plek van dit woord temidden van wel gebruikelijke Nederlandse woorden als ‘ontwaardig’, ‘verwaardigen’, ‘waarderen’, ‘verontwaardigen’, ‘onwaard(-g)’, etc.
2. Hebr. דַּעַת / Dà”àT = kennis, beter volkennis.
3. Hebr. טוֹב / ThóWB = goed, beter goeddoende.
4. Hebr. אֲוִץ / AuWTs = spoed maken

is, **zondigt**.(NBG: begaat een misstap)

ML:der **tut sich Schaden**.

JKV:.....**sinneth**.

DM:.....**s'égare** (= verdwaalt!)

Vg:**offendet** (= stoot zich).

LXX: (ontbreekt).

BR:**tritt fehl**.

Ch.....

Koster.....**loopt mis**.

Dezelfde betekenis geven de meeste vertalingen in één tekst ook de Hiph'ilvorm van dit werkwoord n.l.

Richt.20:16:

SV: deze allen(linkshandigen) slingerden met een steen op een haar zonder te **missen**.

ML:daz sie nicht **fehlten**.

JKV:and not **miss**.

DM:et ils n'y **manquaient** point.

Vg: omschrijft met het doorboren van de haar en het nooit verkeerd terecht komen van de stenen.

LXX:ουκ διαμαρτανοντες
(ouk diamartanontes).

BR:und **fehlt** nicht.

Ch.....

Koster:.....op een haar na niet zouden **missen**.

SHA: niet-rechtshandigen, maar haarscherp stenen slingerend, geen van hen **miste** ooit.

Alle lexica⁵ nemen aan dat in deze paar teksten de concrete grondbetekenis van dit Hebreeuwse werkwoord zichtbaar wordt. In alle andere teksten waar het voorkomt zou dit wewerkwoord een overdrachtelijke betekenis hebben; het wordt dan in vrijwel alle vertalingen met 'zondigen' vertaald. Dit wordt opvallend genoeg bevestigd door de vertalers van de LXX; zij kozen voor de vertaling van de Qal (en meestal ook de Hiph'il) zonder uitzondering voor het Griekse *αμαρτανω* / hamartano, waarvan eveneens de grondbetekenis 'missen' is. En dat geldt nota bene ook voor het Latijnse peccare, waarvan de grondbetekenis 'struikelen' is, en dat ook met 'fouten maken' wordt vertaald en later het grote kerkelijke woord voor 'zondigen'⁶ is

5. GB, KB. THAT, TWAT.

6. De grondbetekenis van het oud-germaanse woord 'zonde' is 'schuld'; het heeft echter de betekenis gekregen van het kerkelijke Latijnse woord 'peccare'. De vraag is echter, waar de veralgemenisering van de betekenis ten koste van de concrete betekenis om te beginnen van het Hebreeuwse woord en vandaar van het Griekse, Latijnse en Germaanse woord vandaan gekomen is. Is die al begonnen bij de Griekse vertaling? Dat hoeft niet zo te zijn. Het zou een veel latere start kunnen hebben b.v. bij de theologie van de kerk- vaders - de Griekse? of pas de Latijnse? Want er is nog altijd een groot verschil tussen de plek die het zondbegrip inneemt in de Oosterse en in de Westerse kerken. Ter illustratie daarvan een citaat uit een pamflet over "leer en geestelijk leven in de Orthodoxe Kerk" van Prof. Leon Zander uitgegeven door het Nederland Orthodoxe Klooster Sint Jan de Doper in den Haag omstreeks 1950: "Als dit zo is (n.l. dat de Heilige Geest een onpersoonlijke kracht zou zijn die van Christus uitgaat - een toespeling op het door de Orthodoxie afgewezen 'Filioque' in de geloofsbelijdenis van Nicea -) betekent dit dan niet, dat het christelijk geloof, dat oorspronkelijk het geloof was in de drieënige God, langzamerhand veranderd is in een godsdienst van Christus alleen, waarin de vergeving der zonden centraal wordt gesteld? Echter, het geloof kan niet beginnen bij de zonde! De verlossing van het menselijk geslacht is niet het allereerste. Het allereerste is het mysterie van het leven der Drieëenheid, dan volgt de schepping en pas dan de verlossing". Een heel andere vraag is die van de plaats van het zonde-begrip in het latere Joodse geloof.

geworden.

*Deze drie teksten brengen de lezer/es in situaties, waarin schade ontstaat door falen. Een dergelijke omschrijving correspondeert met het karakter van meerdere Hebreeuwse werkwoorden, die zowel de **daad** als het **resultaat** van die daad, zowel het **begin** als het **vervolg** van een handeling beschrijven.*

We vervolgen onze bespreking van het bereik van het Hebreeuwse werkwoord in de Qal.

2. zondigen.

Zo wordt dit werkwoord door de meeste vertalingen en vele woordenboeken in vele teksten vertaald. het wordt in het Hebreeuws gecombineerd met het voorzetsel ל / Le = voor, zowel met betrekking tot de medemens als tot God.

Gen.20:9:

SV: En Abimelech riep Abraham en zeide tot hem: Wat hebt gij ons gedaan? en wat heb ik **tegen** u **gezondigd**, dat gij over mij en mij koninkrijk een grote zonde⁷ gebracht hebt.....

Gen.40:1:

SV: En het geschiedde na deze dingen dat de schenker van de koning van Egypte en de bakker **zondigden tegen** hun heer, **tegen** de koning van Egypte.

Gen.20:6:

SV:en Ik heb u (Abimelech) belet **tegen** Mij te **zondigen**; daarom heb ik u niet toegelaten haar (Sarah) aan te raken.

Gen.44:32:

SV: zo zal ik **tegen** mijn vader te allen dage **gezondigd hebben**.

Ps.51:6:

SV: **Tegen** U, U alleen, heb ik **gezondigd**.....

Het werkwoord wordt ook gecombineerd met het voorzetsel ב / Be = bij of in.

Gen.42:22:

SV: En Ruben antwoordde hun zeggende: Heb ik u niet gezegd, tyoen ik zeide: **Bezondig** u niet **aan** dezen jongeling?⁸.

Lev.4:22 en 23:

SV: Als een overste⁹ zal **gezondigd** hebben en tegen een van de geboden des HEREN zijns Gods gedaan zal; hebben hetgeen niet behoorde gedaan te worden zodat hij schuldig is, of men zijn **zonde** die hij daartegen gezonigd heeft, aan hem bekend gemaakt zal hebben.....

Illustratief is dat het woord 'zonde' zowel in het boek van Rabbijn S.Ph de Vries "Joodse ritensymbolen"(Amsterdam 1968 5e druk 1984) als in het Boek van Rabbijn J.Soetendorp "Symboliek der Joodse religie"(Zeist 1958) alleen voorkomt bij de bespreking van de "geduchte dagen", Nieuw Jaar, Grote verzoendag en Vreugde der Wet. Ook In de Koran speelt het begrip 'zonde' als zodanig een ondergeschikte rol. het komt in de vertaling van Kramers(Amsterdam 1969) alleen voor in Soera 4:31; 53,32, 42:37, 7:33 rn 6:120.

7. Hebr. חָטָאָה / ChæTháAáH, zie hierna.

8. De SHA-vertaling(een NBG=uitgave van 1999) vertaalt: "Zondig niet tegen het kind" en verwaarloost het verschil tussen beide voorzetsels, wat vele andere vertalingen ook doen, maar de SV hier niet doet.

9. Hebr.: נָשָׂא / NáSieJA, een hoogheendragende zie onder 'hoogheendragen'.

Ps.39:2:

SV: Ik zeide: Ik zal op mijn wegen letten, opdat ik niet **zondige met** mijn tong.

Het werkwoord wordt ook gecombineerd met het voorzaetsel “àL (עַל = op tegen):

Num.6:11:

SV: De priester nu zal één bereiden ten zondoffer¹⁰ en één ten brandoffer¹¹ en zal voor hem verzoening¹² doen van dat hij aan het dode lichaam¹³ **gezondigd** heeft.....

Het werkwoord wordt in deze betekenis ook zonder voorzetsels gebruikt.

Lev.4:3

SV: Indien de priester die gezalfd is **gezondigd** zal hebben tot schuld des volks, zo zal hij voor zijn zonde¹⁴ die hij **gezondigd** heeft, offeren¹⁵.....

*In deze betekenis brengt dit Hebreeuwse werkwoord ons bij de twee levensterreinen die in de hele bijbel en ook in christelijk leven¹⁶ op elkaar betrokken zijn: de onderlinge verhoudingen c.q. het schenden en herstellen daarvan, en de liturgie c.q. het openbaar bekennen van deze schendingen en boeten (in de zin van goed maken) daarvan. Zo speelt het werkwoord, zoals we zagen niet alleen een grote rol in de geschiedenis van Jozef en zijn broeders, maar ook in de tabernakel- en tempeldienst. En telkens gaat het om **concrete** schendingen en **concrete** 'boete'. En dat roept de vraag op of het Hebreeuwse werkwoord geen aanwijzing bevat van de aard van deze concreetheid. Zo'n aanwijzing zou de eerste betekenisomschrijving kunnen bevatten.*

Het werkwoord komt 15 keer voor in de Pi'el, daarvan 8 keer in de Torah en daar 5 keer in Leviticus, 5 keer bij Ezechiël. Het wordt overwegend gebruikt in teksten over de tabernakel- en tempeldienst. Slechts één keer staat het werkwoord in een andere context, n.l. in

Gen.31:39:

SV: (Jakob zegt tot Laban) Het verscheurde heb ik tot u niet gebracht, ik heb het u **vergoed**.....

ML.....ich musste es **bezahlen**.....

JKV:I **bare** the loss of it (ik droeg het verlies ervan).

DM:j'en ai **supporté** la perte (idem).....

Vg:ego damnum omne **reddebam** (= alle schade heb ik vergoed).....

LXX:**ἀπετιννουν** παρ' εμαυτου (heb ik u van mijzelf terugbetaald).....
(apetinnuon par' emautou)

BR:stes habe ichs selber **versühnt**.....

Ch.....

-
10. Hebr. חָטָאת / ChàThTháAT, in deze context meestal met zondoffer vertaald, maar zie hierna.
 11. Hebr. עָלָה / “oLáH, afgeleid van het werkwoord עָלָה / “áLáH, dat ‘opgaan’ betekent; als woord bevat het geen aanduiding van branden; ‘opgangsoffer’ zou beter zijn, maar in het woord ontbreekt ook iedere notie van offer. De in vs 12 genoemde duiven *gaan op*, in al de betekenissen, die het Nederlandse woord toelaat: omhoog gaan, (in rook) opgaan (ook als uitdrukking), op raken.
 12. Hebr. כָּפַר / KáPhàR, letterlijker, ‘bedekken’, maar eigenlijk is de omschrijving ‘iets ergens tegen aan doen’.
 13. Hebr. נָפַשׁ / NèPhèSh, zie hiervoor bij ‘lichaamziel’; het woord ‘dood’ ontbreekt in de Hebreeuwse tekst!
 14. Hebr. חָטָאת / ChàThTháAT, zie hierna.
 15. Hebr. Hiph'il van קָרַב / QáRàB, beter ‘doen naderen’.
 16. En niet alleen daar, maar in het godsdienstige leven in alle religies.

SHA: ik **vergoedde** het zelf.....

Geen enkele vertaling laat horen, dat Jakob hier een woord gebruikt, dat de Hebreeuws sprekende en lezende bepaalt bij het schenden en herstellen van verhoudingen. In de teksten over de tabernakel- en de tempeldienst worden deze Pi'elvormen op twee manieren vertaald: een zondeoffer brengen en ontzondigen. Van elke betekenis een voorbeeld:

Lev.9:15:

SV: Daarna deed hij de offerande¹⁷ des volks naderbij brengen¹⁸, en nam den bok des zondoffers¹⁹ die voor het volk was en slachtte²⁰ hem, en **bereidde hem ten zondeoffer**, gelijk het eerste.

Lev.8:15:

SV: En men slachtte *hem*, en Mozes nam het bloed en deed het met zijn vinger rondom op de hoornen des altaars²¹, en **ontzondigde** het altaar.

Tenslotte nog de bekende tekst uit Ps.51:9, waarvan we ook de andere vertalingen vermelden:

SV: **Ontzondig** mij met hysop en ik zal rein zijn.....

ML:

De betekenis die de Pi'elvervoeging in dit werkwoord blijkt aan te brengen, roept de vraag op of voor de Qal toch niet naar een andere omschrijving gezocht dient te worden dan de gebruikelijke. De Pi'el verandert de betekenis van een werkwoord immers nooit in zijn tegendeel: 'zondigen' in de Qal en 'goed maken' in de Pi'el. Ook uit de functie die de verschillende zelfstandige naamwoorden, die we hierna bespreken, in de teksten hebben, blijken deze twee betekenisvelden.

De Pi'el-vormen van dit werkwoord brengen ons bij teksten, waarin dit werkwoord de handeling zelf van het herstel van de verhoudingen, in welke context ook de Qal-vormen dikwijls staan, beschrijft. Dat is meestal die van het ritueel bij het altaar, maar soms ook die van situaties in het dagelijks leven.

Vaker komt het werkwoord voor in de Hiph'il, de vervoeging die aan een werkwoord een causatieve betekenis geeft. Het wordt dan ook meestal vertaald met 'doen zondigen'. Alleen in Richt.20:16, de tekst die we reeds bespraken bij de eerste betekenis van de Qal, wordt 'missen', in de zin van niet raken' vertaald. De Hiph'ilvormen komen niet voor in Leviticus en ook verder in de Torah slechts een enkele keer. Vaker komen ze voor in de profetische boeken en 2 keer in de Geschriften.

Ex.23:33:

SV: Zij zullen in uw land niet wonen, opdat ze u tegen²² Mij niet **doen zondigen**.

Deut.24:4:

-
17. Hebr. קָרַבְן / QâR°BâN, eigenlijk zo iets als 'naderingsgave'.
 18. Hebr. קָרַב / QáRàB = naderen, Hiph'il doen naderen.
 19. Hebr. חָטְאת / ChàThTháAT, zie hierna.
 20. Hebr. שָׁחַט / SháChàTh = eigenlijk villen.
 21. Hebr. מִזְבֵּחַ / MiZ°BéàCh = eigenlijk slachtplaats.
 22. In het Hebreeuws staat hier het voorzetsel לְ / Le = voor; zie bij de Qal.

SV:alzo zult gij het land niet **doen zondigen**²³ dat de HEERE uw God u ten erve²⁴ gegeven heeft.

I Kon.14:16:

SV: En Hij zal Israël overgeven, onderwille van Jerobeams zonden²⁵, die (hij²⁶) gezondigd²⁷ heeft en die (waarmee hij) Israël heeft **doen zondigen**.

Jes.29:21:

SV: (de tyranen,) die een mens²⁸ **schuldig verklaren** om een woord.....

In de laatste tekst past 'doen zondigen' volgens sommige vertalers²⁹ niet, maar volgens anderen wel.

Teslotte komt het werkwoord ook voor in de Hithpa'el: 5 keer in Numeri en daar in de betekenis van 'zich ontzondigen', vergelijk de Pi'el. En verder alleen nog in Job 41:16(Hebr.17):

SV: Vanwege zijn verheffing schromen de sterken; om der wille van *zijn* doorbrekingen **ontzondigen zij zich**.

ML: und wenn er daherbricht, so **ist keine Gnade da**.

JKV: wijkt in deze passge af: One is so near to another, that no air can come between them.

DM:et ils ne **savent ou ils en sont**.....

Vg:et territi **purgabuntur**

(= de verschrikten worden gezuiverd).

LXX: wijkt volstrekt af.

BR:vor Zerschlagenheit **rücken sie hinweg**.

Koster:gebroken **trekken zij zich terug**

Ch:.....

Uit deze laatste tekst blijkt hoeveel verschillende interpretaties het Hebreeuwse woord hier toelaat. In de teksten uit Numeri gaat het over de Levieten en de priesters, die zich, voor hun dienst begint, 'ontzondigen' (Num.8 en 19) en hun kleren wassen, of over wie een gestorvene heeft aangeraakt (Num.19:12-20) en over voorwerpen, die niet in vuur gereinigd, maar in water 'ontzondigd worden' (de reflexieve Hithpa'el wordt hier passief vertaald - Num.31:23).

Terwijl de Hiph'il ons bij teksten brengen die betrekking hebben op de praktijk van het leven, brengt de Hitpa'eel ons weer bij teksten die op het ritueel betrekking hebben.

Samenvattend kunnen we constateren, dat de werkwoordsvor- men ons bij de volgende situaties hebben gebracht:

-
23. Volgens sommige vertalers past 'doen zondigen' hier niet en zij vertalen 'schuld brengen over'.
 24. Hebr. נְחַלָּה / NàChæLáH: beter 'ten eigendom', want de notie 'erven' ontbreekt in dit Hebreeuwse woord.
 25. Hebr. חָטְאוּ / ChàThThoAT, zie hierna
 26. Ontbreekt in de Statenvertaling, die het relativum אָשַׁר / AæShèR (meestal met 'die' vertaalt, hetgeen een ondergeschikte bijzin suggereert, terwijl het Hebreeuws grammaticaal alleen nevenschikking kent) direct op Jerobeam betrekking laat hebben en dat bij het volgende zinsdeel opnieuw doet. Het NBG voegt 'hij' in, dat doen de meeste anderen ook, o.a. BR.
 27. De Qal.
 28. Hebr. אָדָם / AádÁM.
 29. NBG, Koster, GN, DM. JKV vertaalt slim met 'make a man an offender for a word' Maar ML (conform de Vg en de LXX) en BR vertalen resp. 'sündigen machen' en 'versünden'.

- zondigen in de betekenis van het schenden van de verhouding met God en de medemens;
- het openlijk belijden daarvan aan het altaar met een (zonde-)offer;
- het herstellen van schendingen;
- het openlijk aan het altaar zich van deze schendingen zuiveren, 'ontzondigen'.

Het Hebreeuwse werkwoord vertelt enerzijds, dat een ander (of iets) wat wordt aangedaan, waardoor God, mensen en zaken iets, dat wezenlijk voor hen is, enerzijds kwijtraken - hen wordt waarde ontnomen - , dat zij terug dienen te krijgen en ook metterdaad terug krijgen. Anderzijds vertelt het, dat de dader ook zichzelf wat aandoet en iets kwijt is dat voor haar of hem even wezenlijk is. Bij het bespreken van de afgeleide zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden zullen we dezelfde karakteristiek tegen komen. In de vertalingen in andere talen konden deze thema's niet door één woord worden weergegeven. Dat blijkt al uit de LXX en ook uit het Nieuwe Testament. In het Nederlands en in het Duits kon de hoorsamenhang bewaard blijven door zowel met 'zondigen' (sündigen) als met het tegenovergestelde daarvan 'ontzondigen' (entsünden) te vertalen. Maar het is de vraag of de grondbetekenis van het Hebreeuwse woord wel correspondeert met het negatieve begrip 'zonde'.

Dan volgt nu de bespreking van de afgeleide woorden:

1. Het zelfstandig naamwoord ChéTh^eA. (חַטָּא)

Het wordt in ongeveer de helft van de teksten, waarin het voorkomt, vertaald met 'zonde' als daad en in de andere helft met 'zonde' als schuld.

Zonde als daad:

Gen.41:9:

SV: Toen sprak de overste der schenkers tot Faro zeggende: Ik gedenk³⁰ heden aan mijn **zonden**.

Deut.24:16:

SV:een ieder³¹ zal om zijn [eigen] **zonde** gedood worden³².

Ps. 51:11:

SV: Verberg uw aangezicht³³ voor mijn **zonden**.

Zonde als schuld:

Deut.23:21 en 22:

SV (bij een niet nagekomen belofte aan God)en **zonde** zou in u zijn.

Maar als gij nalaat te beloven, zo zal het geen **zonde** in u zijn.

Lev.20:20:

30. Hebr. זָכַר / ZákàR, dit woord wordt hier vertaald met 'aanhaken bij' zie daar.

31. Hebr. אִישׁ / AieJSH, ten onrechte met het begrip 'man' vereenzelvigd, zoals hier en in vele andere teksten blijkt.

32. De Hoph'al van het werkwoord מוּתַ / MuWT, dat in de Qal met 'sterven' of beter; met 'een stervende zijn' dient te worden vertaald, in de Hiph'il met 'doen sterven' en in de passieve Hoph'al met 'tot sterven gebracht worden' en juist niet met 'gedood worden'. Het gaat hier immers om de consequentie van de zin, dat zonde doet sterven, ofwel het loon van de zonde is 'gestorvenheid'. Zie voor een uitvoeriger bespreking A.K.van Kooij: "Een ontmoetingsgelegenheid gezocht" (Met Simson bij de Filistijnen), Maastricht 2003, bl. 210 - 214.

33. Hebr. פָּנִים / PáNíeJM, afgeleid van een werkwoord dat 'wenden' betekent, Hier wordt het daarom met 'vertegenwending' vertaald.

SV: Als ook een man bij zijn tante zal hebben gelegen.....zij zullen hun **zonde** dragen³⁴

Jes.53:12:

SV:en hij (de knecht des HEREN) veler **zonden** gedragen heeft³⁵.

2. Het zelfstandig naamwoord ChæTháAáH (חַטָּה); het is de vrouwelijke vorm van het hierboven besproken mannelijke woord. Het heeft dezelfde betekenis, maar in Ps.40:7 wordt het door 'zondoffer' vertaald i.p.v. door zonde als schuld.

Beide zelfstandige naamwoorden zijn afgeleid van de Qal. Hoewel beide woorden ook voorkomen in de context van de tabernakel- en tempeldienst, vormen ze als zodanig, behalve wellicht in Ps.40:7, nooit onderdeel van een ritueel van herstel. Dat is ook niet geval bij

2. het bijvoegelijk naamwoord ChàThTháA (חַטָּה), dat van de Pi'el is afgeleid.

Het wordt algemeen met 'zondig' of, bij zelfstandig gebruik, met 'zondaar'vertaald' Ps.51:15:

SV: Zo zal ik den overtreders uw wegen leren en de **zondaars** zullen zich tot U bekeren.

3. Het tweede van de Pi'el afgeleide woord, het zelfstandige naamwoord CháThTháAáH (חַטָּה) of CháThTháAáT (חַטָּה), funktioneert behalve in de context van de geschonden verhoudingen ook in de beschrijving van het ritueel van het herstel daarvan.

In de betekenis van zonde/daad:

Gen.31:36:

SV:en Jakob zeide tot Laban: Wat is mijn ovetreding³⁶ ? wat is mijn **zonde**, dat gij mij zo hittig hebt nagejaagd.

Num.5:6:

SV:.....Wanneer een man of een vrouw³⁷ iets van enige menselijke³⁸ **zonde** gedaan zal hebben, overtreden hebbende³⁹ door overtreding tegen den HEERE, zo is die ziel schuldig.

Jer.36:3:

SV:opdat zij zich bekeren een iegelijk van zij bozen weg, en Ik hun ongerechtigheid en hun **zonde** vergeve.

In de betekenis van zondeoffer of ontzondiging:

Lev.4:8:

SV: Voorts al het vet van den var des **zondoffers** zal hij daarvan opnemen.

Zo wordt er gesproken over de bok van het zondoffer, het bloed en het vet van het

34. Hebr. נָשָׂא / NáSáA = hoog heen dragen.

35. Hebr. נָשָׂא / NáSáA, dit werkwoord betekent hoog ergens heen dragen, zie hierboven bij hoogheendragen.

36. Hebr. פִּשְׁעַ / PèShà", beter 'afvalligheid'.

37. Hebr. אִישׁ אֶרְאֵי-שָׂה / AieJSh AóW-AieJSháH, beter: een manmens(-elijke) of een Vrouwmens(-elijke). De grondbetekenis van dit woord is 'iedermenselijk'.

38. Hebr. אָדָם / AáDáM, eigenlijk een 'aardling' , beter nog een 'aardenrode'.

39. Hebr. מָעַל / Má"àL = overtreden.

zondoffer. In Lev.4:21 lezen we over het ‘zondoffer der gemeente’⁴⁰. In Num. 8:7 horen we dat de Levieten om hen te reinigen besprekelnd worden met ‘water der ontzondiging’. In Num.19:17 over ‘brand der ontzondiging’; in Ex.30:10 over het ‘zondoffer der verzoeningen’; in II Kon.12:16(Hebr.17) over ‘geld van het schuldoffer en geld van de zondoffers’ met betrekking tot het herstel van de tempel onder koning Amazia. In al deze teksten beschrijft dit woord de manier waarop verhoudingen worden hersteld.

*De teksten waarin deze drie zelfstandige naamwoorden en het bijvoegelijk naamwoord voorkomen gaan dus zowel over de schendingen van verhoudingen als over de manier waarop deze schendingen bij het altaar hersteld kunnen worden. Maar het zal nauwkeuriger gezegd moeten worden: bij het altaar wordt het herstel, waartoe men bereid is en reeds initiatief hweeft genomen, **bevestigd**, zoals het werkwoord aanduidt, dat de schending aan het altaar erkend en beleden wordt. De vraag is, wat concreet in het geding is, wanneer in TeNaCh deze woorden voorkomen. Dat het om de verhoudingen gaat wordt algemeen aangenomen⁴¹.*

*** de verantwoording van onze vertaling**

Uit het hierboven gegeven overzicht over het bereik van dit Hebreeuwse werkwoord en van de daarvan afgeleide woorden kunnen enkele conclusies getrokken worden.

1. Het Hebreeuwse woord omvat zowel de **daad** als het **resultaat** van die daad.
2. Het wordt zowel in **religieuze** als in **profane** zin gebruikt⁴², in tegenstelling tot ons begrip ‘zonde’.
3. Het heeft de strekking, dat zulk handelen **degene die het treft** schaadt, maar ook **degene die zo handelt**.

In Richteren 20:16 staat:”..... en ieder van hen slingerde met een steen (SHA:’tot’ -?, zie heirvoor) op een haar en zij **misten** niet” - en hier staat in de Hebreeuwse tekst de Hiph’ilvorm van het werkwoord. De vertaling ”...en deden niet zondigen” in plaats van “...misten niet” zou de Hiph’ilvorm recht doen, maar niets zeggen. En dat komt omdat het *gevolg* van de daad in ons woord ‘zondigen’ niet is opgenomen. Wanneer we dat hier verdisconteren, komt er iets te staan als ”en zij maakten hun handelen niet waardeloos”. De waarde is in het geding, van de handeling zelf, in dit geval het slingeren van een steen, maar ook van degene die handelen, in dit geval deze linkshandige strijders. Doordat zij de haar raken bevestigen zij de waarde van hun handelen en van zichzelf als steenslingeraars. Met het oog op het slingeren van stenen en daarmee op hun effectiviteit als strijders van weinig of in ieder geval van veel minder waarde geachte niet-rechtshandigen (zoals het Hebreeuws het letterlijk formuleert) blijken zij na hun proeve van bekwaamheid van grote waarde te zijn. Er is iets met hun waarde gebeurd. Die is veranderd. Omdat zij in hun handelen niet waardeloos bleken te zijn,, werden zij van waarde.

40. Hebr. קָהַל / QáHÁL; het werkwoord wordt meestal met ‘verzamelen’ vertaald, maar het is waarschijnlijk verwant met het woord קָל / QoL, dat ‘stem’ betekent.

41. Zie bijvoorbeeld R.Knierim in THAT Band I S.545 linker kolom.

42. Zie ook G.Quell im ThWNT, Band I Stuttgart 1933 bij ἀμαρτανω / hamartnaoo.

Zo hielp deze tekst ons bij het vinden van een Nederlands woord voor dit Hebreeuwsae werkwoord en de daarvan afgeleide woorden, n.l. *ver-waarden*. Het kan om schending en zelfs ontkenning van waarde gaan, maar ook om bevestiging en herstel ervan. Alleen de context kan de strekking uitwijzen. In een aantal teksten zal de interpretatie arbitrair zijn en argumentatie behoeven.

*** *het bereik van het Nederlandse woord***

Het Nederlandse woord 'waarde' behoort tot de indogermaanse taalfamilie⁴³ en is in betekenis in de loop der eeuwen nauwelijks veranderd. In het huidige nederlands komen we het tegen in woorden als 'waardig', 'waardigheid', 'waardij', 'onwaard', 'onwaardig', '(zich) verwaardigen', 'verontwaardigen' en 'verontwaardigd zijn', maar ook in 'waarderen', 'opwaarderen', 'onderwaarderen'. In al deze woorden domineert het begrip 'waarde' en daarom kan deze hele groep van Nederlandse woorden beter niet voor de vertaling van nog andere Hebreeuwse woorden gebruikt.

Samengevat:

zonde = (de handeling van) verwaardiging
 zondaar = verwaarder
 zondigen = verwaarden

maar: verwaarden kan zowel waarde verdoen
 als waarde verhelpen zijn.

zo hoort 'verwaarden' in twee rijtsje werkwoorden thuis:

vergissen.....verhelpen
 vergooien.....vergoeden
 verdoen.....verschonen

iemand die een ander of iets anders deze schade toebrengt is een verwaarder; zijn of haar daad is een verwaardiging en zijn of haar handelen is verwaarden.

maar iemand die toegebrachte schade herstelt, verwaardt ook.

het hebreuws geeft in beide betekenissen handeling en gevolg van dat handelen aan; het betreft het het slachtoffer en slaat terug op de dader. (wat 'zonde' niet doet)

*** *de vernderlandsing van het hebreuwe werkwoord en zijn afleidingen.***

Het werkwoord

De Qal: zich verwaarden, gecombineerd met meerdere
 voorzetsels, zie hierboven: 'bij', 'voor' en 'tegenover';
 verwaarden met accusativus.

De Pi'el: verwaarden.

De Hiph'il: doen verwaarden.

43. Het is etymologisch verwant met het Duits, het Engels, het oudengels, het oudsaksisch, het gothisch, maar ook het Litouws, het keltisch en het avestisch. Dit woord moet etymologisch onderscheiden worden van het woord 'waard', dat we in b.v. uiterwaarde tegenkomen en in veel Nederlandse plaats en streeknamen, van het woord 'waard' dat 'heer' of 'besitter' betekent, en van het woord 'waard' dat 'mannelijseend' betekent, ook wel als 'woerd' geschreven - de etymologie van dit woord is overigens onbekend.

De Hithpa'eel: zich doen verwaarden.

De afgeleide woorden

1. Het zelfstandig naamwoord ChéTh°A.(חָטָא): verwaarding.
2. Het zelfstandig naamwoord ChæTháAáH (חָטְאָה); het is de vrouwelijke vorm van het hierboven besproken mannelijke woord: verwaardinge
3. Het bijvoegelijk naamwoord ChàThTháA (חָטָא): verwaard.
4. Het tweede van de Pi'el afgeleide woord, het zelfstandige naamwoord CháThTháAáH (חָטְאָה) of CháThTháAát (חָטְאָת): verwaardheid.

Voor de volledigheid vermelden we hier ook onze vertaling van die Hebreeuwse woorden, die als synoniemen worden beschouwd, zonder deze vertaling verder toe te lichten.

1. Het zelfstandig naamwoord "áWoN (עֲוֹן): ontwrichting
2. Het werkwoord en het zelfstandig naamwoord PáShà" (פָּשַׁע) en PèShà" (פִּשְׁעָה): afvallig zijn
afvalligheid.
3. Het werkwoord en het zelfstandig naamwoord RáShà" (רָשַׁע) en RèShà" (רִשְׁעָה): schenden
schending.

*** gevolgen voor de betekenis**

Anders dan bij het woord 'zondigen' diskwalificeert het Hebreeuwse woord de dader met de beschadiging van de desbetreffende persoon of zaak. wat de ander of het andere aangedan is, bepaalt of er 'gezondigd' werd en niet de handeling als zodanig. De 'verwaarding' betreft de beschadigde persoon of zaak en tegelijk de beschadigende persoon. Daarom doet het er niet toe of de handeling bewust of onbewust werd verricht. Deze onbewuste verwaardingen spelen dan ook in de liturgie van de Grote Verzoendag een grote rol. Ook de bedoeling, al dan niet goed, telt niet, alleen wat er aangericht is en dat dient zowel van de gemeenschap als van het individu gezegd te worden.

Dit Hebreeuwse woord brengt ons bij elk concreet bederf van de verhoudingen en bij elke concrete beschadiging van personen of van zaken in de samenleving Het is het overkoepelende begrip. Het bepaalt ons tegelijkertijd bij herstel van de verhoudingen, van de slachtoffers en van de daders, van de zaken en van de geweldplegers. Schade toebrengen en schade herstellen zijn twee kanten van één medaille, van één woord. Wie van herstel niet wil weten, heeft ook geen begrip van 'waarden' - laat staan van normen.

*** de gevolgen voor het taalgebruik**

Met deze beslissing t.a.v. het Hebreeuwse woord CháTháA en met de boven kort vermelde beslissingen t.a.v. synoniemen verdwijnt het Nederlandse woord 'zonde' uit deze Nederlandse vertaling.

Het woord 'zonde' laat in het nederlands verbindingen toe die in het Hebreeuws ondenkbaar zijn, zoals bijvoorbeeld 'zond-igheid', 'zonde-val', 'zonde-bok', 'zond-vloed'.

Het is bovendien een begrip dat een zo algemene betekenis heeft, dat het niet nauwelijks meer met concrete gevolgen verbonden wordt, ja deze zelfs gaat verdoezelen. Daardoor kon

het ook een vrijwel uitsluitend religieus gebruikt worden.

*Het begrip 'waarde' is de kern van deze Hebreeuwse woorden. En op één woord na duiden deze woorden op zowel op handelingen die **ontwaarden** als op handelingen die waarde herstellen. Via deze 'vernederlandsing' brengt dit Hebreeuwse woord ons bij de praktijk van het dagelijks bestaan. In kleinere en grotere verbanden; in meerdere of mindere mate wordt er verwaard in de zin van **ontwaard**. De ergste vormen beteugelen we via wetgeving, maar daarmee valt in de eerste plaats deze ontwaarding nauwelijks te voorkomen en in de tweede plaats heel veel ook ernstige ontwaarding niet te signaleren. Bovendien plaatst het Hebreeuwse woord ons direct midden in processen die verwaarden in de zin van herstel van waarde. Over het ene is zonder het andere niets van betekenis te zeggen. Wanneer er in het openbaar en met erkenning niet gewerkt wordt aan herstel van waarde, wordt de ontwaarding niet werkelijk erkend en beleden. Juist in die dubbele functie ordent dit begrip heilzaam het menselijk leven in gemeenschap. Die kracht kan het begrip 'zonde' nooit uitoefenen.*

*** de gevolgen voor de theologie**

In de theologie van TeNaCh brengt het onderzoek naar de implicaties van deze woorden steeds nieuwe gegevens aan het licht t.a.v. de verhouding van daad en gevolg, van dader en getroffene, van individu en gemeenschap en van religieus en profaan. Wat ook bij andere begrippen blijkt, blijkt ook hier: voor het verstaan van de bijbelse boodschap dienen we bij het concrete te beginnen en niet bij het algemene.

Tenslotte trekken we enkele conclusies voor het verstaan van het grote Nieuwtestamentische Griekse woord $\alpha\mu\alpha\rho\tau\alpha\nu\omega$ / hamartanoo.

1. In het voorgaande werd reeds duidelijk dat ook dit Griekse woord als kernbetekenis heel concreet is: het duidt op zaken die misgaan, op doelen die gemist worden, op personen en zaken die geschonden worden. In die zin sluit het aan bij de betekenis van het Hebreeuwse woord.
2. Met dit Griekse woord worden echter zowel in de LXX als in het Nieuwe Testament ook andere Hebreeuwse (c.q. Aramese) woorden vertaald dan het hier besproken Hebreeuwse woord CháTháA (חַטָּא). Daardoor beheerst dit woord het taalgebruik zowel van de LXX als van het Nieuwe Testament sterker.
3. Het Griekse woord kent niet de dubbele betekenis. Op grond daarvan zou de weer gave met 'zonde' te bepleiten zijn.
4. Daar tegen pleit echter, dat het Griekse woord een veel concretere strekking heeft dan het Nederlandse woord 'zonde'. Het Griekse woord verdraagt bijvoorbeeld de vertaling 'zondigheid' eigenlijk niet⁴⁴.

De meest markante tekst van het Nieuwe Testament is Johannes 1:29, waarvan de gebruikelijke vertaling luidt:

Zie het lam Gods, dat de zonde der wereld wegdraagt.

Het gaat niet om 'de zondigheid' van de wereld en evenmin om de (som van de)

44. Zie daarover bijvoorbeeld het desbetreffende artikel in ThWNT Band I en dan vooral de bijdrage van Grundmann over de betekenis van het begrip in het NT >

'zonden'(meervoud) der wereld. Het Griekse woord αμαρτια / hamartia laat hier duidelijk het Hebreeuwse woord ChæTháAáh (חַטָּה⁴⁵) = verwaarding horen. De verwaarding die de wereld aanricht is tegelijk de verwaarding die aan de wereld aangericht wordt. En die wordt 'hoog heen gedragen' en degene die dat doet, en dat als enige ook kan doen, is het slachtoffer, de door deze verwaarding getroffenene, en aan deze verwaarding onschuldige en daaraan ondergegane: die verwaardt - in de zin van "herstelt zo de waarde" van - deze kosmos.

45. Zo vertaalt The New Testament in Hebrew and English (London 1966) hier ook.